

МЕХАНІЗМИ ДИПЛОМАТІЇ ЯК ФАКТОР НЕСИЛОВОГО УПРАВЛІННЯ КОНФЛІКТАМИ

Дана стаття присвячена аналізу механізмів дипломатії як факторів безсилового управління конфліктами, які виникають між суб'єктами міжнародних та внутрішньо-державних відносин. Розглянуто управління кризовими ситуаціями як одне з найбільш актуальних завдань сучасної дипломатії. Значну увагу приділено визначенню завдань превентивної дипломатії як засобу регулювання політичних та етнічних протистоянь в умовах криз та конфліктів.

Ключові слова: дипломатія, медіа-дипломатія, багатостороння дипломатія, превентивна дипломатія, конфліктна взаємодія, механізми регулювання.

Данная статья посвящена анализу механизмов дипломатии как факторов безсилового управления конфликтами, которые возникают между субъектами как международных, так и внутригосударственных отношений. Рассмотрено управление кризисными ситуациями как одна из самых актуальных задач современной дипломатии. Значительное внимание уделено определению задач превентивной дипломатии как средства регулирования политических и этнических противостояний в условиях кризисов и конфликтов.

Ключевые слова: дипломатия, медиа-дипломатия, многоуровневая дипломатия, превентивная дипломатия, конфликтное взаимодействие, механизмы регулирования.

This article analyzes the mechanisms of diplomacy as a factor of peaceful managing of conflicts that arise between the subjects of international and interstate relations. Crisis management as one of the most urgent tasks of modern diplomacy is considered. Special attention is paid to the tasks of preventive diplomacy as a mean of regulating political and ethnic confrontations in crises and conflicts.

Key words: diplomacy, media-diplomacy, multi-level diplomacy, preventive diplomacy, conflict interaction, the mechanisms of peaceful settlement.

Постановка проблеми. Пошук шляхів ефективного забезпечення мирного розвитку будь-якої держави, аналіз необхідних гнучких та адекватних до сучасних видів загроз засобів попередження та своєчасна ліквідація конфліктних ситуацій, особливо в етно-політичній сфері, є одним із найважливіших завдань сучасної дипломатії. У теперішньому світі, де постійно існує небезпека набуття міждержавною та міжетнічною взаємодією конфліктного характеру, використання дипломатичних стратегій управління конфліктами є надзвичайно важливим чинником стабільності як внутрішньодержавних, так і міжнародних відносин.

Аналіз досліджень і публікацій. Особливу увагу розгляду методів дипломатичного управління конфліктами, аналізу шляхів попередження конфліктних ситуацій приділяють західні науковці, зокрема В. Зартман [15], відомий теоретик у галузі превентивної дипломатії, Х. Булл [14], також Р. Фельтхем [12]. Серед вітчизняних науковців над дослідженням дипломатичної теорії та її механізмів працюють Б. Гуменюк [3], І. Слощенко [11], Т. Зоннова [7,8], російський політолог Ю. Зінов'єв [5] та інші.

Метою статті є аналіз позицій дипломатичного впливу на деескалацію конфліктів, особливо на

етнічному підґрунті, пошук оптимальних шляхів попередження конфліктних інтеракцій використовуючи прийоми превентивної дипломатії. Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі дослідницькі **завдання:** проаналізувати дипломатію як механізм регулювання процесу взаємодії конфліктуючих сторін з метою попередження конфлікту; дослідити роль суб'єктів-посередників конфліктів для запобігання розвитку силового вирішення протистояння; виявити недоліки та слабкі сторони різних форм дипломатичної реалізації.

Виклад основного матеріалу. На сучасному етапі світового суспільного розвитку роль дипломатії як безпосереднього регулятора контактів між суб'єктами протистояння постійно зростає.

Тривалий час вважалося, що дипломатична діяльність є видом здійснення зовнішніх функцій держави, що визначають її зміст, один із головних напрямів зовнішньополітичної діяльності. Дипломатичну діяльність ототожнювали з поняттям зовнішньої політики, проте такий підхід сьогодні, на думку автора, не завжди виправданий. По перше, дипломатія є значно вужчим поняттям ніж зовнішня політика, це швидше один з інструментів зовнішньої політики держави,

спрямований на встановлення взаємозв'язків між суб'єктами політичних відносин. По-друге, на сучасному етапі світового розвитку, де поряд з глобалізацією, чільне місце посідають процеси трансформації внутрішньодержавного життя, активні прояви самовизначення народів та боротьба за права етнонаціональних меншин, дипломатичні механізми можуть використовуватися для налагодження внутрішньо-етнічної взаємодії та досягнення консенсусу між конфліктуючими сторонами. У такому контексті варто також зауважити, що етнополітичний конфлікт є внутрішньодержавним явищем і, здавалося б на перший погляд, мало пов'язаний з дипломатичною діяльністю, проте він здатен активно впливати на загальну міжнародну стабільність, оскільки зазвичай характеризується широким резонансом та поширенням: для його регулювання нерідко втягують міжнародні спільноти, організації, держави і такий конфлікт характеризується здатністю дестабілізувати ситуацію в сусідніх субрегіонах [13, с.1]; крім того, національні меншини можуть користуватися підтримкою своїх співгромадян за кордоном [4, с. 5]. Отже, в такому випадку, використання інструментів дипломатії для регулювання та встановлення етнополітичної стабільності є очевидними.

Проте, перш ніж використовувати дипломатичні методи регулювання конфліктів, варто проаналізувати саме поняття дипломатії і його складові. Класичне визначення дипломатії, запропоноване одним із класиків теорії дипломатії Г. Ніколсоном, міститься в Оксфордському словнику англійської мови: «Дипломатія – це здійснення міжнародних відносин шляхом переговорів, сукупність засобів, що їх використовують посланці й посланники з метою забезпечення переговорного процесу, праця або мистецтво дипломата» [3, с. 7]. Згідно з визначенням, повноваження дипломатії зводяться в основному до переговорного процесу, що і було основною метою дипломатичної діяльності кілька століть тому. Проте сьогодні, через стрімкий розвиток і трансформацію політичної системи світу, зміну форм взаємодії між суб'єктами міжнародних відносин, функції дипломатії стають значно ширшими, зростає кількість учасників, з'являються нові напрями, сфери застосування дипломатичних механізмів, особливо це стосується превентивної дипломатії як фактору безсилового попередження конфліктного протистояння. Відтак, сьогодні, це визначення можна вважати неповним, таким, що не відображає усі грані сучасної дипломатичної діяльності.

Формою дипломатичної реалізації в широкому розумінні є: безпосередньо переговори різних видів, підготовка і заключення договорів і угод, дипломатична переписка, участь у міжнародних організаціях, висвітлення позиції держави в засобах масової інформації, публікація офіційної інформації, офіційне видання міжнародних договорів і документів [11, с. 3]. Як бачимо, спектр дипломатичних механізмів надзвичайно широкий і їх ефективно можна використовувати не тільки на міжнародному рівні, а й для врегулювання чи запобігання внутрішньодержавних етнополітичних протистоянь, а в контексті кризових ситуацій сучасного світопорядку – з метою підтримки і координації зусиль міжнародного співтовариства в напрямку

недопущення жорстокості та використання зброї в процесі конфліктних взаємодій.

Відомий британський політолог Х. Булл у своїй книзі «Анархічне суспільство: дослідження проблеми порядку світової політики» виділив декілька основних функцій дипломатії серед яких, дипломатія сприяє: встановленню комунікації між державами/урядами (іншими політичними суб'єктами); веденню переговорного процесу в умовах пересікання інтересів; збору інформації про політику суб'єктів міжнародних відносин, що дає можливість передбачити поведінку політичних акторів в певних ситуаціях; мінімізації протистоянь у міжнародних відносинах тощо [14].

Наприклад, сучасна постіндустріальна епоха продукує механізм «м'якої сили», що в дипломатичній діяльності визначається як підхід до дипломатії в інформаційний період, який здатний забезпечити реалізацію стратегії регулювання протистоянь за допомогою сили переконання, заснованої на розповсюдженні ідей, цінностей, норм, законів та культурних компонентів [1, с. 8]. Тут важливо також згадати про медіа-дипломатію, яка реалізується за допомогою сучасних засобів інформації та інформаційних мереж, що беззаперечно має величезний вплив на суспільство. Сучасні медіа виступають ефективним механізмом політичних акцій та демократизуючим фактором, який викриває принципи дипломатичної діяльності урядів, сприяє обговоренню проблем широкою громадськістю [6, с.19]. Тобто, в умовах конкуруючого суперництва чи протистояння етнічних груп, що має місце в процесі етнополітичних зіткнень, м'яка сила чи медіа-дипломатія, використані з метою поширення та визначення необхідних імперативів поведінки здатні не тільки впливати перебіг процесу врегулювання ситуації, а й попереджати такі ситуації.

На сьогодні основною метою дипломатичної діяльності в етнополітичній сфері є забезпечення стабільності на основі побудови сприятливого комунікативно-політичного простору як для запобігання, так і врегулювання протистоянь. Особливого значення ця діяльність набуває у період після «холодної війни» і на початку XXI століття, що характеризуються постійними заворушеннями в різних частинах світу. Зокрема, факторами нестабільності і невизначеності цього етапу є: процес уніфікації держав Західної Європи, який можна назвати експериментом, що проводиться в галузі соціальної інженерії, яка лише зараз стає демократичною; підйом войовничості мас і тероризму; легкість і швидкість розповсюдження зброї масового ураження; явна несумісність народів з суперечливими цінностями. Саме з огляду на всі ці фактори дипломатія на сучасному етапі стає «більш складною, більш професійною» [12, с. 12-13]. Якщо сюди додати ще процеси «етнічного ренесансу», характерні для другої половини XX ст. і пов'язані з масштабним проявом етнічної ідентичності попри глобалізацію і активне формування єдиного інформаційного простору, де ніби-то нема місця етнічним особливостям і національним традиціям [9, с. 14;10, с. 291], варіативність сторін прояву дипломатичних механізмів збільшується, удосконалюється. Тобто дипломатія перестає бути лише сферою зовнішньодержавної політики, а включає увесь спектр методів,

перш за все, комунікативного характеру, спрямованих на встановлення партнерських взаємин як міждержавного, так і внутрішньополітичного характеру.

Французький фахівець Ж. Комбон стверджував: «Я не знаю діяльності більш різноманітної, ніж професія дипломата. В усякому разі немає такої професії де було б так мало твердих правил і так багато того, що засновано на традиції, де для успіху потрібна була б надзвичайна наполегливість, і де б сам успіх залежав такою мірою від випадку» [3, с. 8].

Історичні корені дипломатії сягають початків існування міжсуспільних відносин. Навіть між варварськими племенами існували більш менш стабільні відносини, відбувались переговори, укладались угоди й союзи. Боротьба карфагенського полководця Ганнібала проти Риму під час II Пунічної війни супроводжувалась широкомасштабними дипломатичними заходами з обох сторін [3, с. 8]. Проте дипломатія, як і будь-яка галузь суспільного життя, постійно розвивається, змінює форми своєї організації пристосовуючись до нових потреб суспільства. Зараз можна спостерігати тенденцію використання дипломатичних механізмів для регулювання етнополітичних конфліктів, що безпосередньо не є виявом зовнішньополітичної діяльності держави, проте нерідко етнополітичний конфлікт характеризується залученням великої кількості суб'єктів і активно впливає на міжнародну стабільність.

Якби не практичне застосування розробок дипломатії у конкретних кризових ситуаціях, то можна беззаперечно стверджувати, що конфліктів на цьому етапі, зокрема і етнополітичного характеру, було б значно більше. Особливо некерований розвиток локальних конфліктів після закінчення «холодної війни», розпаду СРСР та європейських республік поставив перед дипломатією цілу низку нових проблем, пов'язаних із роззброєнням, тероризмом, національною ідентичністю, невизначеністю кордонів, проблемами самовизначення народів, соціальними питаннями та багато інших.

Великого поширення у практиці врегулювання протистоянь, особливо в останні десятиліття, одержала стратегія «багаторівневої дипломатії» (або багатосторонньої), що передбачає поєднання зусиль та методів офіційної дипломатії разом із діяльністю інститутів громадського суспільства. Складність системи міжнародних відносин, глобальний масштаб більшості проблем, усе більше переплетення внутрішньої і зовнішньої політики держав призводять до того, що вирішального значення набуває багатостороння дипломатія [8, с. 478]. Суть багаторівневої дипломатії, на думку російського політолога Ю. Зінов'єва [5], полягає в тому, що багаторівнева дипломатія, на відміну від дворівневої зміщує фокус професійного забезпечення співпраці в сторону більш складних, багаторівневих відносин, на відміну від умов двосторонньої міждержавної співпраці. Особливого значення багаторівнева дипломатія набуває саме в умовах миротворства, оскільки миротворство як механізм багатосторонньої взаємодії перестав застосовуватися виключно у сфері міждержавних відносин і був спроектований на внутрішньополітичні процеси для запобігання військових дій і вирішення суперечних питань. Спираючись на ефективність багаторівневої дипломатії автор

зазначає, що саме така дипломатія повинна лежати в основі колективної безпеки [5].

Загалом методи дипломатії спрямовані на встановлення миру, проведення миротворчих операцій ненасильницьким шляхом на противагу практиці, яка проводиться у формі збройного втручання третьої сторони в конфліктну взаємодію, використання військової сили чи інших елементів примусу з метою придушення конфлікту. Такий насильницький підхід регулювання конфліктів абсолютно невинуватий, оскільки веде до встановлення диктатури сильніших держав і народів над слабшими, що не може жодним чином гарантувати стабільний і безконфліктний подальший розвиток і взаємодію. Механізми дипломатії у керуванні сучасними політичними конфліктами порівняно з іншими методами, зокрема силовими, стають дедалі ефективнішими, оскільки стратегії дипломатичного врегулювання конфлікту генеруються на основі детального аналізу конкретної ситуації, враховуючи мотиви непорозуміння, передумови конфлікту, психологічні особливості поведінки конфліктуючих сторін, розбіжності культурного і ментального сприйняття ситуації та багато інших чинників, що безпосередньо впливають на перебіг конфліктної взаємодії. Жодні інші методи попередження чи регулювання конфліктних взаємодій не в змозі одночасно охопити усі вищезазначені фактори.

Переважно дипломатичні функції управління етнополітичними конфліктами беруть на себе сусідні держави або міжнародні організації, наприклад, у регулюванні напруженості конфліктів пострадянського простору активно брали участь такі міжнародні організації, як Організація Об'єднаних націй, Організація Північноатлантичного договору, Організація з безпеки і співробітництва в Європі та Рада Європи. Ці організації також активно використовували методи превентивної дипломатії у миротворчій діяльності, а саме: переговори, політичні консультації, посередництво для недопущення переходу політичної кризи у збройні сутички. Використовуючи нейтральний статус дипломатії, неупереджене ставлення до конфліктуючих сторін країна-миротворець або міжнародна організація отримують можливість вести конструктивний діалог з конфліктуючими сторонами, виявляти усередині держави політичні інститути, зацікавлені у припиненні протистояння, спрямовувати протистояння у латентний стан без використання сили з подальшим врегулюванням конфлікту.

Надзвичайно важливим етапом управління конфліктами є недопущення переходу ворожнечі у збройну сутичку, недопущення поширення конфлікту на інші території із залученням більшої кількості суб'єктів у конфліктну взаємодію. Саме з метою попередження конфліктної ескалації на початку зародження непорозуміння існує практика застосування методів превентивної дипломатії, яка є дещо конкретнішим поняттям ніж просто дипломатія, оскільки має на меті попередження конфлікту на стадії його зародження. Досить влучне визначення мети превентивної дипломатії сформулював американський теоретик цього напрямку В. Зартман, за його словами «методи превентивної дипломатії спрямовані на попередження суперечок доки вони не стали проблемами, а проблем – доки вони не

перейшли у стадію насильницьких конфліктів» [15, с. 1]. Під превенцією конфліктів потрібно розуміти такий вид діяльності, що має за основну мету уникнення ескалації конфлікту і прямий або опосередкований вплив на фактори запобігання виникнення конфліктної ситуації. Превентивні методи дипломатії є складною послідовністю засобів і методів, які походять або можуть бути сформовані виходячи з природи конфлікту між державами, сторонами чи іншими суб'єктами міжнародних відносин, коли конфлікт аналітично, чи навіть практично, стає некерованим [15, с. 1]. Звісно, набагато простіше попередити конфлікт, ніж потім затратити значні політичні та військові зусилля для його врегулювання. В умовах політичної напруги превентивна дипломатія часто є одним з небагатьох шляхів збереження миру, а, звідси, і спасіння життя людей та запобігання тяжким економічним наслідкам [2]. Тобто, першорядним завданням превентивної дипломатії є недопущення ситуації некерованості конфліктної ескалації, запобігання розвитку і переходу протистояння у відкриту форму боротьби, з використанням зброї чи інших методів тиску на опонента з метою збереження стабільності у конфлікто-небезпечних регіонах.

Проте, іноді відсутність чітко спланованого плану діяльності, використання одночасно кількох методів дипломатичного регулювання конфліктів може заплутати і ускладнити ситуацію, не давши бажаного результату, що є найсуттєвішим недоліком превентивної дипломатії.

Основним методом превентивної дипломатії є переговорний процес як засіб встановлення оптимального політично-комунікативного середовища. Адже відправним пунктом для досягнення порозуміння є налагодження конструктивного діалогу між суб'єктами протистояння. Саме превентивна дипломатія і покликана налагодити цей діалог, сприяти пошуку вирішення проблем з метою недопущення подальшого розвитку конфлікту.

Отже, шлях до всезагального стабільного розвитку, вирішення конфліктів лежить саме через глобальний діалог. В усі часи дипломатія, незалежно від її історичної моделі, була покликана служити найбільш ефективним інструментом такого діалогу [8, с. 493]. Відтак можна стверджувати, що сучасна дипломатія є тим комунікативним засобом, який спрямований не тільки на встановлення ефективного міжкультурного, міжетнічного, міждержавного діалогу, а й на вирішення різного роду конфліктів і протиріч, гармонізацію взаємин міждержавного та етнічного характеру. Ще у 1638 р. кардинал А. Ришельє в «Політичному заповіті» писав про необхідність вести переговори безперервно, відкрито, повсюдно, не переривати їх навіть у тому випадку, коли вони не призводять до бажаного результату і відсутня повна впевненість у його досягненні в найближчому майбутньому. Безперечно, збереження політичної рівноваги, а звідси, відмова від військових дій, потребували і потребують на цьому етапі міжнародного розвитку досягнення певного рівня толерантності, в даному випадку на міждержавному

рівні [7]. Отже, першорядним завданням сучасної дипломатії є встановлення контактів, збереження рівноваги та налагодження стосунків між політичними суб'єктами.

Хоча методи превентивної дипломатії не завжди є настільки ефективними, як би здавалось на перший погляд, колективні ж зусилля в цьому напрямі, сприяли тому, що кількість конфліктів малої інтенсивності, які зародилися в період 2000-2009 років, склали приблизно лише половину від кількості аналогічних конфліктів, які відбувалися у 90-ті роки минулого століття. За цей же період кількість нових конфліктів високої інтенсивності (початково таких чи тих, що згодом стали такими) також скоротилося з 21 до 16 [2].

У сучасних умовах світової глобалізації, демократизації, інтеграції змінюються форми взаємодії політичних суб'єктів, відтак змінюються і звичні види конфліктних протистоянь, стрімко розвивається тероризм як форма конфліктної боротьби, підґрунтям сучасних конфліктів, на відміну від звичних територіальних зазіхань, зазвичай виступають національно-релігійні претензії, конкурентне суперництво, етнополітичні протистояння. У таких умовах, згідно з влучним висловлюванням Р. Хейла та П. Внітлмана, майбутнє дипломатії великою мірою залежить від того, наскільки вона зуміє стати інститутом, який «постійно еволюціонує, переосмислює своє призначення і як би винаходить себе заново» [7].

Висновки. Насамперед очевидною є роль дипломатичних механізмів у врегулюванні, управлінні та попередженні конфліктів не тільки між суб'єктами міжнародних відносин, а й між етнічними групами, наприклад, у ході етнополітичних конфліктів. Перевагами засобів дипломатії є їх гнучкість, множинність, здатність пристосовуватися під конкретний тип конфліктної взаємодії на основі аналізу специфіки ситуації, використовуючи попередній досвід і напрацьовані схеми так само, як і виробляти нові стратегії ефективні саме для даної ситуації. Крім того, дипломатичні методи регулювання, попередження чи запобігання конфліктів не передбачають використання сили, насильницьких методів чи інших елементів тиску, що, в результаті встановлення миру, сприяє його стабільності і довготривалості, а також є однією з найважливіших переваг дипломатичного регулювання протистояння, не ставить під загрозу життя людей, мирного населення, яке часто виступає об'єктом маніпулювання в процесі конфліктних взаємодій. Тому на сьогодні існує така варіативність сторін прояву дипломатичної діяльності, як: багаторівнева, превентивна, медіа-дипломатія, механізми яких спрямовані на встановлення балансу міжетнічних, міждержавних та інших відносин, які виникають у процесі світового розвитку. Відтак дипломатія, особливо як діяльність з врегулювання і запобігання внутрішньодержавних протистоянь, що беззаперечно є новою стороною дипломатичної діяльності, потребує ґрунтовного практичного аналізу, оскільки на сьогодні безилізове вирішення протистоянь на основі переговорних методів стає дедалі актуальнішими феноменом сучасності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ваганова О. Роль засобів масової комунікації у процесі глобалізації: [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук: спец. 23.00.03 «Політична культура та ідеологія»] / О. В. Ваганова. – К., 2003. – 14 с.
2. Глава ООН призвал расширить арсенал превентивной дипломатии (09.09.2011) [Електронний ресурс] // Організація Об'єднаних націй. Офіційний сайт. Центр Новин ООН. – Режим доступу : <http://www.un.org/russian/news/fullstorynews.asp?newsID=16193>.
3. Гумснюк Б. І. Основи дипломатичної та консульської служби: [навчальний посібник] / Б. І. Гумснюк. – К. : Либідь, 2004. – 248 с.
4. Этнические и региональные конфликты в Евразии: в 3 кн. – Кн.3. Международный опыт разрешения этнических конфликтов / [общ. ред. Б.Коппиртес, Э.Ремакль, А.Зверев]. – М. : Издательство «Весь мир», 1997. – 304 с.
5. Зиновьев Ю. Г. Многосторонняя дипломатия и миротворчество в условиях современного мира [Електронний ресурс] / Ю. Г. Зиновьев. – Режим доступу : http://www.vestnik.mgimo.ru/files/15/8_zinovskiy.pdf
6. Зернецька О. В. Глобальні трансформації систем масової комунікації: [автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора політ. наук: спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку»] / О. В. Зернецька. – К., 2000. – 34 с.
7. Зонova Т. Конфликты или консенсус: дипломатия как средство достижения мира [Електронний ресурс] // Общественные науки и современность. – 2003. – № 1. – Режим доступу : <http://ecsocman.edu.ru/data/980/768/1219/009Zonova.pdf>
8. Зонova Т. Новые проблемы дипломатии / Т. Зонova // Современные международные отношения и мировая политика / [под ред. А. В. Горкунова]. – М. : Просвещение, 2004. – С. 467–494.
9. Картунова О. Етнополітична конфліктологія як дослідницька концепція / О. Картунова // Етнополітичні конфлікти у посттоталітарному просторі / [під. ред. Ю. Римаренко, І. Тимошенко, С. Степанов]. – К. : Вид-во укр.-фін.ін-ту менедж. і бізнесу, 1999. – С. 179–181.
10. Ландабасо Агуло А. И. Терроризм и этнополитические конфликты. Книга вторая. Терроризм сегодня. / А. И. Ландабасо Агуло, А. М. Коновалов. – М. : Изд. «Огни», 2004. – 416 с.
11. Слощенко И. П. Дипломатическое право: [учебн. пособие] / И. П. Слощенко; 2-е изд. испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1990. – 287 с.
12. Фельдхем Р. Дж. Настольная книга дипломата / Р. Дж. Фельдхем; [пер. с англ. В. Е. Улаховича]. – 4-е изд. – Мн. : Новое знание, 2004. – 304 с.
13. Шлапаченко Д. М. Внутрішні, регіональні та міжнародні фактори в еволюції косовського конфлікту: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора політ. наук: спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» / Д. М. Шлапаченко. – К., 2010. – 48 с.
14. Bull's, Hedley The Anarchical Society: a Study of Order in World Politics [Електронний ресурс]. – Режим доступу : [http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20\(1977\).pdf](http://cosmopolitikos.110mb.com/Notes/Bull%20-%20Anarchical%20Society%20(1977).pdf).
15. Zartman W. Preventive Diplomacy: Setting the Stage. Preventive negotiations: Avoiding Conflict Escalation / William Zartman. – New York : Rowman&Littlefield Publishers, inc., 2000. – 336 p.

Рецензенти: **Іванов М. С.**, д.політ.н, професор;
Тригуб О. П., д.і.н., професор.

© Родик Г. Ю., 2012

Дата надходження статті до редколегії 10.10.2012 р.

РОДИК Габрієлла Юрїївна – здобувач, асистент кафедри Міжнародної інформації Національного університету «Львівська політехніка», м. Львів.

Коло наукових інтересів: етнополітична конфліктологія, міжетнічна комунікація.